

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

The acquisition of gender and case in Polish and Russian: A study of monolingual and bilingual children

Janssen, B.E.

Publication date

2016

Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Janssen, B. E. (2016). *The acquisition of gender and case in Polish and Russian: A study of monolingual and bilingual children*. [Thesis, fully internal, Universiteit van Amsterdam]. Uitgeverij Pegasus.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

NEDERLANDSE SAMENVATTING

De verwerving van geslacht en naamval in het Pools en het Russisch. Een studie naar een- en tweetalige kinderen.

Pools en Russisch zijn typologisch verwante Slavische talen die in geschreven vorm een zeer vergelijkbare nominale morfologie in hun grammaticaal geslacht en naamvalstelsel hebben. In gesproken vorm zijn er echter cruciale verschillen tussen beide talen, vooral wat betreft de fonetische realisatie van onbeklemtoonde klinkers. Hierom vormen ze een ideale combinatie om minimale verschillen op het gebied van taalspecifieke fonetische factoren te testen die de verwerving van het grammaticale geslacht en het naamvalstelsel zouden kunnen beïnvloeden. Bovendien bestaat er nog geen vergelijkend onderzoek naar de verwerving van grammaticaal geslacht en naamval in het Pools en het Russisch door een- en tweetalige kinderen.

Deze studie richt zich op de verwerving van grammaticaal geslacht en naamval door Poolse en Russische kinderen van 3;6 tot 6;6 jaar. Centraal staat het bepalen van de invloed van taalspecifieke factoren op taalverwerving, vooral die van de fonetische realisatie van onbeklemtoonde klinkers. Dit is de eerste studie die een en dezelfde methode en zeer vergelijkbaar testmateriaal gebruikt om twee nauw verwante talen te onderzoeken, zowel op het gebied van de productie en het begrip van grammaticaal geslacht alsook het naamvalstelsel door een- en tweetalige kinderen (met Nederlands als T2).

Bij het verwerven van hun moedertaal moeten kinderen de eigenschappen van deze taal impliciet deduceren uit het taalaanbod. Over het algemeen geldt dat hoe transparanter de eigenschappen van een taalsysteem zijn, des te gemakkelijker het is om die eigenschappen uit het aanbod te destilleren, en zo die taal te leren (Slobin, 1973, 1985, 1997; MacWhinney & Bates, 1989; MacWhinney, 2005; Peters, 1997). De transparantie van een taalsysteem, en dat van grammaticale eigenschappen in het bijzonder, wordt positief beïnvloed door vier nauwverwante

factoren: morfologische analyseerbaarheid (afwezigheid van syncretisme en/of homofone morfemen), morf fonetische saillantie, morf fonologische regulariteit (afwezigheid van allomorfen) en de frequentie van patronen.

Daarnaast gebruiken een- en tweetalige kinderen bepaalde begripsstrategieën om de vorm-betekenis koppeling uit het taalaanbod af te leiden en om grammaticaal geslacht en naamvalsuitgangen correct te interpreteren. Voor elke taal gelden specifieke strategieën die de interpretatie kunnen ondersteunen. Voor Poolse en Russische een- en tweetaligen zijn de volgende drie strategieën relevant: de naamvalsstrategie (letten op naamvalsuitgangen), de pragmatische/semantische strategie (het gebruiken van betekenissen en kennis van de wereld in plaats van vorm om zinnen te interpreteren) en de woordvolgordestrategie (het verdelen van syntactische rollen op een lineaire manier, zonder daarbij op andere informatie te letten).

Taalwetenschappelijke factoren en strategieën zijn relevant voor de verwerving van taalspecifieke eigenschappen. Voor tweetalige kinderen wordt een aantal factoren genoemd die bijdragen aan een succesvolle verwerving van beide talen: de leeftijd waarop begonnen wordt met de verwerving van beide talen, de status van de taal, de kwaliteit en kwantiteit van het taalaanbod en het effect van interferentie tussen de talen.

Een- en tweetalige kinderen die Pools of Russisch verwerven, moeten naast andere factoren, een rijke en complexe nominale morfologie leren. Het Pools heeft zeven naamvallen (de nominatief, de genitief, de datief, de accusatief, de instrumentalis, de locatief en de vocatief), en het Russisch heeft er zes (alle voornoemde naamvallen, minus de vocatief). Zowel de naamvalsuitgangen alsook de syntactische functies die ze uitdrukken zijn zeer vergelijkbaar in de twee talen. Grammaticaal geslacht wordt zowel in het Pools als in het Russisch op een duidelijke manier gemarkeerd: zelfstandig naamwoorden die eindigen op een harde medeklinker zijn morfologisch mannelijk, de meeste zelfstandig naamwoorden die op een {-a} eindigen zijn vrouwelijk en zelfstandig naamwoorden die op een {-o} of {-e} eindigen zijn vrij consequent onzijdig. In beide talen worden grammaticaal geslacht, naamval en getal morfologisch gemarkeerd door middel van een uitgang. Deze uitgangen bevatten informatie over deze drie categorieën (grammaticaal geslacht, naamval en getal), waardoor

deze niet onafhankelijk van elkaar geïnterpreteerd kunnen worden: grammaticaal geslacht kan niet worden gescheiden van naamval of getal, en naamval kan niet losgekoppeld worden van grammaticaal geslacht en getal. Beide talen staan bekend om hun grote hoeveelheid gelijkklinkende uitgangen en brede scala aan verschillende paradigmata.

Ondanks de overeenkomsten is er ook een belangrijk verschil tussen het Pools en het Russisch: de fonetische realisatie van onbeklemtoonde klinkers. Dit zou de verwerving van de nominale morfologie kunnen beïnvloeden; het Pools heeft een vaste klemtoonpositie met de klemtoon op de voorlaatste lettergreep, terwijl het Russisch een flexibele klemtoonpositie heeft (zowel op woordniveau als op paradigmatische niveau zijn er beklemtoonde en onbeklemtoonde uitgangen). Daar komt bij dat in het Pools onbeklemtoonde klinkers fonetisch niet gereduceerd worden, terwijl dit in het Russisch bij alle onbeklemtoonde klinkers wel gebeurt. Uitgangen zijn in het Pools meestal onbeklemtoond en zijn fonetisch transparant (dat wil zeggen, alle uitgangen behouden hun distinctieve kenmerken). In het Russisch zijn alle beklemtoonde klinkers transparant, maar onbeklemtoonde klinkers zijn vaak niet-transparant, afhankelijk van de klinker en de positie ten opzichte van de klemtoon.

In Russische woorden met stamaccent zijn de uitgangen na de klemtoon gereduceerd. Dit maakt dat het fonetisch onderscheid tussen vrouwelijke zelfstandig naamwoorden die eindigen op {-a} en onzijdige zelfstandig naamwoorden eindigend op {-o} verdwijnt door kwalitatieve reductie. Beide uitgangen worden vanwege deze reductie gerealiseerd als een schwa ([ə]). Hierdoor is het onmogelijk om verschil te horen tussen veel morfologisch vrouwelijke en onzijdige woorden (hoewel dit onderscheid in geschreven vorm wel blijft bestaan). De laatste <o> in het Poolse zelfstandig naamwoord *piwo* ‘bier’, en de laatste <a> in het Poolse *tęcza* ‘regenboog’ zijn bijvoorbeeld van elkaar te onderscheiden, terwijl in het Russisch de uitspraak van de onbeklemtoonde <o> en <a> samenvalt, zoals in *pivo* [pívə] ‘bier’ en *kukla* [kúklə] ‘pop’.

Eenzijds verlaagt deze fonetische reductie het aantal distinctieve naamvalsuitgangen binnen het ‘onbeklemtoonde’ paradigma en vervagen de formele verschillen tussen de geslachten. Anderzijds zorgt diezelfde fonetische reductie er voor dat het systeem als geheel meer verschillende naamvalsuitgangen

heeft in de gesproken taal (door allomorfie). Dit leidt tot meer homofonie en een lagere morfofonetische analyseerbaarheid bij het grammaticaal geslacht en de naamvalsmorfologie. Hierdoor is het systeem van nominale inflectie in het Pools (zonder reductie en met een vaste klemtoon) makkelijker dan in het Russisch.

Bovenstaande beschrijving maakt duidelijk dat leerders van het Pools en het Russisch een enorme variatie aan grammaticale geslachts- en naamvalsuffixen aangeboden krijgen in hun taalaanbod. Het feit dat Russische zelfstandig naamwoorden met stamaccent voor een nog groter aantal homofone uitgangen zorgen en het feit dat zelfstandig naamwoorden met eindaccent niet-frequent zijn (ongeveer 13% van de woorden heeft eindaccent en is dus transparant versus 87% van de woorden met stamaccent die niet-transparant zijn), maakt de verwerving van het grammaticale geslacht en naamval uitdagender dan in het Pools.

Uit een aantal studies naar eentalige verwerving van geslacht en naamval in het Pools en het Russisch is gebleken dat zowel Poolse als Russische kinderen het onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke woorden vóór de leeftijd van 2;0 verwerven maar dat het onderscheid met onzijdige woorden later verworven wordt. In tegenstelling tot eentalige kinderen maken tweetalige kinderen nog congruentiefouten als ze zeven zijn. Fonologisch niet-transparante vormen in het Russisch geven problemen bij zowel jongere eentalige kinderen als ook bij tweetalige kinderen. Deze laatste groep heeft significant meer problemen met niet-transparante vormen, vooral wanneer het om onzijdige woorden gaat. Zowel Poolse als Russische kinderen beginnen het naamvalstelsel voor de leeftijd van 2;0 te verwerven, en de accusatief-, genitief-, en datiefuitgangen en hoofdfuncties ervan leren ze voor de leeftijd van 3;6. Het volledige paradigma van onzijdige woorden wordt later verworven dan dat van mannelijke of vrouwelijke zelfstandig naamwoorden. Uit de literatuur weten we dat Russisch-Nederlandse tweetalige kinderen voor wie het Russisch de zwakkere taal is, het naamvalstelsel nog niet (helemaal) verworven hebben als ze zeven zijn. Het lijkt erop dat de verwerving van geslacht en naamval vooral uitdagend is voor tweetaligen die het Russisch verwerven in combinatie met een taal die geen, of een zeer beperkt, systeem van grammaticaal geslacht en/of naamval heeft.

Smoczyńska (1985) en Slobin (1973) stellen dat door de reductie van onbeklemtoonde geslachts- en naamvalsuitgangen in het Russisch, grammaticaal

geslacht en naamvalsuitgangen niet makkelijk te bepalen zijn voor Russische kinderen. Dit zou dan moeten leiden tot een substantiële vertraging in hun beheersing van geslachts- en naamvalsuitgangen. Hoewel dit aannemelijk klinkt, is het nog nooit cross-linguïstisch getest. Het doel van deze studie is te bepalen of de verschillen in fonetische realisatie van onbeklemtoonde klinkers en hun transparantie de hierboven beschreven discrepantie kunnen verklaren.

De hoofdvraag van deze studie is: wat is het verschil in de verwerving van grammaticaal geslacht en naamval tussen het Pools en het Russisch in eentalige Poolse en Russische kinderen en tweetalige Pools-Nederlandse en Russisch-Nederlandse kinderen die in Nederland opgroeien? De hoofdhypothese is dat door de eigenschappen van het Pools en het Russisch geslacht en naamval sneller verworven worden in het Pools dan in het Russisch. Daarnaast verwachten we voor het Russisch dat woorden met einklemtoon sneller verworven worden dan woorden met stamklemtoon, omdat die eerste groep transparant en duidelijk is. Deze hypothese geldt ook voor tweetalige kinderen. Alleen equivalente tests met zeer vergelijkbare groepen kunnen een betrouwbare vergelijking mogelijk maken.

Voor deze studie zijn 158 kinderen zonder taalstoornissen (van 3;6 tot 6;6 jaar) gerekruteerd en onderverdeeld in vier experimentele groepen: eentalige Poolse kinderen, tweetalige Pools-Nederlandse kinderen, eentalige Russische kinderen en tweetalige Russisch-Nederlandse kinderen. Daarnaast zijn er twee groepen met eentalige volwassenen als controlegroepen aan de studie toegevoegd (Pools en Russisch, tien in elke groep).

Er zijn verschillende testmaterialen gebruikt, die zowel achtergrondmaten als experimentele taken (productietaken en begripstaken) omvatten. De achtergrondmaten bestonden uit een vragenlijst over taalachtergrond, die door een van de ouders was ingevuld, een non-verbale geheugentaak (een gecomputeriseerde versie van Henry's Odd-One-Out (2001)) en een zinsherhalingstaak "SRT" in het Russisch, Pools en Nederlands. De Russische versie van de SRT was een adaptatie van de Russische SRT die is ontwikkeld door Meir en Armon Lotem (2015), de Poolse versie is ontwikkeld op basis van het Russisch. De Nederlandse SRT bestond uit een deel van een reeds bestaande SRT.

De experimentele taken zowel voor de productie als voor het begrip, zijn speciaal voor deze studie ontworpen. Er waren drie productietaken: een

geslachtproductietest waarbij geslacht getest werd middels congruentie met het bezittelijk voornaamwoord *mój/moj* ‘mijn’, een genitiefproductietest die de genitief van ontkenning uitlokte en een accusatiefproductietest waarbij kinderen werd gevraagd om te zeggen wat ze zagen – wat het gebruiken van een accusatief vereist in het Pools en het Russisch. Daarnaast waren er twee gecomputeriseerde taken: de geslachtsbegripstaak gebruikte congruentie met een bijvoeglijk naamwoord dat was gemarkeerd voor geslacht. De deelnemers moesten het zelfstandig naamwoord (bij elke vraag werden drie opties gegeven) vinden dat in overeenstemming was met het geslacht van het bijvoeglijk naamwoord. Daarnaast was er een naamvalsbegripstaak waarbij kinderen een volledig omkeerbare simpele transitieve zin hoorden in SVO- of OVS-woordvolgorde, en twee plaatjes zagen die wel of niet in overeenstemming waren met de zin. Het enige verschil tussen de plaatjes was de rol van de zelfstandig naamwoorden: in één van de plaatjes was zelfstandig naamwoord *a* het onderwerp, en in het andere het lijdend voorwerp. Voor alle experimentele taken was het percentage ‘correct per geslacht’ (mannelijk, vrouwelijk, onzijdig) in het Pools en het Russisch meegenomen in de analyse. Daarnaast werd voor Russisch het percentage ‘correct per klemtoonconditie’ gebruikt voor de analyse (in het Russische deel had de helft van de items stamaccent en de andere helft eindaccent). De volgende maten werden als co-variabelen gebruikt voor de analyse van de experimentele taken (waar dit van toepassing was): taalvaardigheid in het Pools/Russisch en Nederlands, leeftijd, leeftijd van eerste contact met het Nederlands en de hoeveelheid taalaanbod in het Pools/Russisch.

De resultaten van de achtergrondmaten bevestigden dat de eentalige groepen zeer vergelijkbaar waren in termen van leeftijd, verhouding jongens/meisjes en opleidingsniveau van de ouders. De tweetalige groepen waren in hoge mate vergelijkbaar in termen van leeftijd, verhouding jongens/meisjes, leeftijd van eerste contact met het Nederlands en de hoeveelheid taalaanbod in het Nederlands. Daarnaast was de verdeling over de dominantiegroepen en de voorkeurstaal van de kinderen vergelijkbaar. Voor de eentaligen correleerde taalvermogen met leeftijd. In de tweetalige groepen was er geen correlatie tussen taalvaardigheid in het Pools/Russisch en leeftijd, maar wel voor leeftijd en de taalvaardigheid in het Nederlands.

De resultaten van de experimentele taken bevestigden dat de productie van grammaticaal geslacht in het Russisch moeilijker was dan in het Pools. Daarnaast waren er aanwijzingen dat dit ook het geval was voor naamvalsproductie, ondanks het feit dat verschillen niet altijd waarneembaar waren door homofonie in de *oblique* naamvallen (hetgeen in het voordeel was van Russische woorden met stamaccent). Wat betreft naamvalsbegrip heeft het Pools geen voordeel ten opzichte van het Russisch, hetgeen mogelijkwijs het gevolg kan zijn van de belangrijker rol van leerstrategieën in vergelijking met de rol van taalvaardigheid.

Geheel tegen onze verwachtingen in waren er geen verschillen tussen de Russische items met stamaccent en met eindaccent. Hieruit kunnen we concluderen dat de verschillen tussen de talen niet direct het gevolg zijn van de lagere fonologische transparantie in het Russisch. De combinatie van drie factoren (een groter aantal vormen, de verhoogde homofonie in het Russisch en de lage frequentie van Russische zelfstandig naamwoorden met eindaccent) kan verklaren waarom Russische woorden met eindaccent geen voordeel opleveren bij de taalverwerving. Over het algemeen heeft het Pools wel een voordeel ten opzichte van het Russisch, met name bij onzijdige zelfstandig naamwoorden. Dit is opvallend gezien het feit dat onzijdige woorden in het Pools ook niet-frequent zijn en deze groep woorden slechter uit de test kwam dan de andere twee grammaticale geslachten. Onzijdige zelfstandig naamwoorden zijn in het Pools echter transparant, waardoor er bij deze tests hoger werd gescoord dan bij het Russische equivalent.

De ontwikkelingspatronen in de verwerving van grammaticaal geslacht en naamval in een- en tweetalige kinderen blijken te verschillen. Uit onze analyse bleek dat de tweetaligen andere fouten maken dan de eentaligen: daar waar eentaligen meestal een verkeerde uitgang aan een woord plakten, veranderden de tweetalige kinderen de uitgang niet maar gebruikten zij de nominatief.

De voorspelde leerstrategieën werden gevonden in zowel de eentaligen (de naamvalsstrategie) als de tweetaligen (de woordvolgordestrategie). De voorspelling dat de Poolse kinderen sterker zouden steunen op een naamvalsstrategie dan de Russische kinderen kon niet worden bevestigd op basis van onze resultaten. Hier is meer onderzoek voor nodig.

In de literatuur was gesuggereerd dat vier externe factoren gerelateerd aan tweetaligheid individuele verschillen in de verwerving van grammaticaal geslacht en naamval veroorzaken (taalinterferentie, taalstatus, kwaliteit en kwantiteit van taalaanbod, en leeftijd van eerste contact met beide talen). De deelnemers waren in hoge mate vergelijkbaar op het vlak van de taalsituatie en de houding ten opzichte van de talen. Deze factoren hadden dan ook geen effect op de resultaten. Geheel tegen de verwachting in was de hoeveelheid input ook geen significante voorspeller voor de productie en het begrip van grammaticaal geslacht en naamval voor tweetalige kinderen. Hoewel er geen verschillende L2-taalachtergronden tegen elkaar konden worden afgezet, kan het ontbreken van een naamvalsysteem binnen het Nederlands de resultaten wellicht hebben beïnvloed door negatieve transfer.

Deze studie heeft dus aangetoond dat een gereduceerde hoeveelheid fonetische saillantie, een lage morfofonologische regulariteit (met een hoger aantal uitgangen in het Russisch dan in het Pools) en een lage frequentie van eindaccent ervoor zorgen dat Russische kinderen grammaticaal geslacht en naamval langzamer verwerven. In toekomstige studies kan de gebruikte methode toegepast worden op andere, ook niet-Slavische, talen. Dit kan onder andere door het toevoegen van andere naamvallen of meervoudsvormen, of door congruentie met bijvoeglijk naamwoorden en verleden tijdsvormen van werkwoorden te testen in *oblique* naamvallen.